

Verkracht en gecastreerd: ook in Oekraïne worden mannen tot op het bot vernederd

Achtergrondartikel uit het ND, door [Ruurd Ubels](#), zaterdag 8 juli 2023

Veel vaker dan gedacht zijn mannen op het slagveld slachtoffers van verkrachting, castratie en andere seksueel geweld. In Oekraïne ontrolt zich hetzelfde patroon. Bespreekbaar zijn deze gruwelijkheden nauwelijks, want slachtoffers schamen zich. 'Ik kon nachtenlang niet slapen.'

Een Oekraïense soldaat bezoekt een kelder in de heroverde stad Kozacha Lopan. In deze ruimte was door de Russische bezetter een martelkamer ingericht. Beeld anp / Leo Correa

[NIET TE MISSEN](#)

ANTWERPEN

'Ze elektrocuterden me. Ik verloor het bewustzijn, maar ze brachten me weer bij met ammoniak. Ze richtten een machinegeweer op me, met de vinger aan de trekker. Ze dreigden me te doden en verplichtten mij tot orale seks met andere mannen.'

Oleksej Golikov is slachtoffer van seksueel geweld. Met een bijna uitdrukingsloos gezicht doet de Oekraïner zijn verhaal in *Verkracht aan het front*, een documentaire van de Vlaamse publieke omroep VRT. Golikov zat anderhalf jaar lang opgesloten in Izolyatsia (Isolatie), een gevangenis in het door Rusland geannexeerde Oost-Oekraïne. Toen de Russen in 2014 Donetsk innamen, veranderden zij het voormalige bedrijfsgebouw in een bruut detentiecentrum. Tot op de dag van vandaag gaan daar de folteringen door.

De misselijkmakende getuigenis van oud-gevangene Golikov is geen uitzondering. 'Ze wilden onder meer weten of ik vaak masturbeerde', schrijft de Oekraïense journalist Stanislav Aseyev in zijn boek *Het concentratiekamp in de Paradijsstraat* over het begin van zijn eerste foltering. In de laatste fase van de marteling dreigden zijn beulen hem te verkrachten. 'Ze blufden niet, want seksueel geweld, ook tegen mannen, was niet ongewoon in Izolyatsia.'

'Wat iedereen te ver ging in een normale gevangenis, was in Izolyatsia de norm.'

De leiding van de gevangenis was bezeten van seks, liefst zo pervers mogelijk, schrijft Aseyev. Vrouwen of mannen – niemand was veilig. Elke nieuwe gevangene werd naar de kelder gevoerd,

uitgekleed, aan een metalen tafel vastgebonden en met twee kabels aan een militaire veldtelefoon verbonden, schrijft Aseyev. De hulpeloze gedetineerde krijgt vervolgens water over zich heen en wordt onder stroom gezet.

Aseyev schrijft over gevangenen met ernstige verwondingen aan hun balzak: 'Wat iedereen te ver ging in een normale gevangenis, was in Izolyatsia de norm.'

niet onbeduidend

En niet alleen in die Russische gevangenis, weet Heleen Touquet. Als docent aan de Universiteit Antwerpen doet zij onderzoek naar seksueel geweld, met name tijdens de Joegoslavische burgeroorlog in de jaren negentig.

Het is lastig te zeggen hoeveel mensen in conflictgebieden slachtoffer worden van seksueel geweld, zegt Touquet. Geschat wordt dat in Bosnië en Herzegovina dertig jaar geleden 20.000 vrouwen zijn misbruikt door vijandelijke troepen. En mannen? 'Naar schatting drieduizend.'

Het gebrek aan accurate cijfers heeft tot gevolg dat het aantal mannelijke slachtoffers van seksueel geweld in conflictgebieden als onbeduidend wordt gezien, schrijft de mensenrechtenorganisatie Amnesty International. Maar onbeduidend is het allerminst. Zo verklaarde een derde van de militairen in de Liberiaanse burgeroorlog (1989-2003) slachtoffer te zijn geweest van seksueel misbruik. In een onderzoek naar een concentratiekamp in Sarajevo (tijdens de Joegoslavische burgeroorlog) zei tachtig procent van de mannelijke gedetineerden dat zij te maken hadden gehad met seksueel geweld.

'Seksueel geweld tegen mannen is minder bespreekbaar dan dat tegen vrouwen.'

Waarom weten we er dan nog zo weinig van? 'Omdat seksueel geweld tegen mannen minder bespreekbaar is dan dat tegen vrouwen', verklaart Touquet. 'Van vrouwen wordt geaccepteerd dat ze geen weerstand kunnen bieden tegen geweld, maar mannen worden geacht sterk te zijn. Dus als ze slachtoffer zijn, praten zij er vaak niet over. De schaamte is te groot.'

Dit speelt te meer als mannen buiten een gevangenis zijn aangerand, denk aan seksueel geweld door vijandelijke militairen in een woning of bij een grensovergang. Mannen krijgen dan vaak de vraag waarom zij zich niet als 'echte kerels' hebben verzet. Touquet: 'Uit die vraag blijkt vooral onbegrip voor het slachtoffer'.

verplichte seks

'Het was erger dan geslagen worden', zegt Sefik Hurko in de VRT-documentaire *Verkracht aan het front*. 'Als je afgeranseld wordt, ga je naderhand liggen en voel je je ziek. Maar na dit kon ik nachtenlang niet slapen.'

De Bosnische moslim Hurko werd als dertiger in de jaren negentig seksueel misbruikt in een gevangenkamp in Rogatica. In [zijn getuigenis](#) die hij aflegde voor het Joegoslaviëtribunaal in Den Haag, staat de bloeddorstige en op seks beluste Serviër Vinko Bojic centraal. Deze kampcommandant verplichtte mannelijke gevangenen tot 'onnatuurlijke seksuele handelingen', zoals Hurko het in 2011 in Den Haag beschreef. Ook zette Bojic 's avonds mannelijke en vrouwelijke gevangenen bijeen. Terwijl gewapende Servische soldaten toekeken, beval hij de gevangenen vervolgens seks met elkaar te hebben. Hurko: 'Er zijn geen woorden om te beschrijven hoe vernederd ik mij voelde.'

Vernederen, dat is een van de belangrijkste redenen om mannen in conflictgebieden seksueel te misbruiken, zegt Heleen Touquet. Maar er speelt meer, zoals de wil om op ultieme wijze macht over een ander uit te oefenen, met alle consequenties van dien voor partners en anderen in zijn omgeving. Regelmatig keren zij zich van het slachtoffer af. 'Deze trauma's hebben ingrijpende effecten op een samenleving.'

'Seksueel geweld tast het voortbestaan van een groep of een cultuur aan.'

Mede door het taboe dat rust op het bespreekbaar maken van seksueel misbruik van mannen, ontstaan er vervolgens barsten in een gemeenschap, zegt de Vlaamse onderzoeker. 'Er zijn slachtoffers die hun stad of de regio verlaten en niet meer terugkeren. Ook kan er fysieke schade zijn die gevolgen heeft voor de voortplanting. Uit Oekraïne horen we nu over castratie door Russische beulen. Seksueel geweld is veel meer dan alleen martelen; het tast het voortbestaan van een groep of een cultuur aan.'

op grote schaal

Seksueel geweld tegen mannen komt nagenoeg overal voor. Zo werden in 2004 foto's gepubliceerd van de gruwelen van Amerikaanse militairen tegen gevangenen in de Iraakse Abu Ghraib-gevangenis. In uiteenlopende onderzoeken worden landen genoemd als Peru, Syrië, Iran, Somalië, Zuid-Soedan, Oeganda, Sri Lanka en Myanmar. De ene keer zijn het regeringstroepen die jongens en mannen seksueel misbruiken, de andere keer opstandelingen.

En telkens blijkt de schaal waarop mannen slachtoffer worden, groter dan gedacht. Toen begin deze eeuw een waarheidscommissie in Peru onderzoek deed naar de tienduizenden doden en verdwijningen in het land tussen 1980 en 2020, kwamen talloze getuigenissen over martelingen naar buiten. 'Vaak betrof het ook seksueel geweld', zegt Heleen Touquet. 'Waar gemarteld wordt, is ook sprake van seksueel geweld. Dat is namelijk een uitgelezen manier om iemands persoonlijkheid te breken.'

'Ik dacht dat niets me meer kon verrassen. Maar ik had nog nooit zoiets vreselijks gehoord.'

Uit Oekraïne kwamen vorig jaar de eerste verhalen over verkrachtingen van vrouwen door Russische soldaten. En later ook berichten over seksueel geweld tegen mannen. In [een rapport](#) beschrijft het Bureau van de Hoge Commissaris van de Verenigde Naties voor de Vluchtelingen de martelingen die een groep van 55 Oekraïense krijgsgevangenen (52 mannen en drie vrouwen) moesten doorstaan. Niet alleen de vrouwen, maar ook een meerderheid van de mannen werden seksueel gewelddadig aangepakt.

En zoals in elke oorlog bevinden de monsters zich kennelijk aan beide zijden. In maart [rapporteerde](#) het VN-Bureau voor de Mensenrechten in Oekraïne gesprekken met Russische krijgsgevangenen. Zij meldden foltering (inclusief seksueel geweld) door het Oekraïense leger en de veiligheidsdienst SBU.

afgesneden

Touquet vertelt over de castratie van Bosnische mannen tijdens de Joegoslavië-oorlog. Voor het Joegoslaviëtribunaal is een getuigenis afgelegd over een zekere Fikret Harambasic; zijn testikels werden in gevangenschap met geweld verwijderd. Hij overleefde het niet.

In een interview met het Britse dagblad *The Times* vertelde de Oekraïense psychologe Anzhelika Yatsenko in juni over soortgelijke verschrikkingen bij twee patiënten van haar: bij deze mannen, 25

en 28 jaar oud, zijn de geslachtsdelen afgesneden door Russische soldaten. 'Ik krijg de zwaarste gevallen, dus ik dacht dat niets me meer kon verrassen. Maar ik had nog nooit zoiets vreselijks gehoord.'

'De manier waarop de Russen te werk gingen, verradt dat ze ervaring hadden.'

Waarom deden de beulen dit? 'Om te voorkomen dat ze kinderen krijgen, zoals de Russen zelf zeiden. De jongste van mijn twee patiënten had een vriendin die bereid was hem te accepteren zoals hij is, maar hij vond het te moeilijk. Ze zijn uit elkaar gegaan. Voor mij is dit genocide.'

De psychologe zegt in *The Times* ervan overtuigd te zijn dat meer Oekraïense gevangenen gecastreerd zijn. 'De manier waarop de Russen te werk gingen, verradt dat ze ervaring hadden op dit gebied. En ik hoor gelijksoortige verhalen van mijn collega's.'

mannelijke kwetsbaarheid

Verhalen over deze Russische gruwelijkheden verbazen Touquet niet. 'Martelingen behoren bij de Russen tot het vaste repertoire, ook in gevangenissen in Rusland. Seksueel misbruik wordt ook gebruikt tijdens ontgroeningen in het leger. Tel daarbij dat er nu in Oekraïne Russen vechten die in gevangenissen zijn gerekruteerd, en we weten dat we niet naïef moeten zijn.'

De Vlaamse onderzoeker werkt aan een boek over seksueel geweld tegen mannen in oorlogssituaties. Slachtoffers moeten meer hulp kunnen krijgen, concludeert ze. Dat begint met een andere visie op mannelijkheid. 'Het patriarchale idee is dat mannen altijd sterk moeten zijn. Daardoor spreken we te weinig over de kwetsbaarheid van mannen.'

Zolang we dat blijven doen, zal er een taboe heersen op mannelijk slachtofferschap. Zo worden in de Democratische Republiek Congo mannen die tijdens oorlogshandelingen seksueel zijn misbruikt, 'bush wives' (bosvrouwen) genoemd. Touquet: 'De suggestie, waaruit overigens veel vrouwenhaat spreekt, is dat de misbruikte mannen wel te vrouwelijk zullen zijn geweest. Of homoseksueel. Dit is een extra stigma, waardoor slachtoffers ervoor terugschrikken om hun verhaal te doen.'

Dat maakt de gevolgen van seksueel geweld tegen mannen nog ingrijpender. 'Want wie zijn verhaal niet durft te vertellen, krijgt ook geen hulp.'

seksueel geweld op het slagveld

In de richtlijnen van de Wereldgezondheidsorganisatie WHO voor hulp aan slachtoffers van seksueel geweld in conflictgebieden staat dat de meest voorkomende vormen van misbruik zijn: anale en orale verkrachting en gedwongen masturbatie zijn. Vaak is ook sprake, aldus de WHO, van gedwongen seksuele handelingen met onder anderen medegevangenen, seksuele slavernij en genitale verminking, tot castratie en penisamputatie aan toe.

Hoewel de daders in overgrote meerderheid mannen zijn, is het geweld niet homo-gerelateerd, blijkt uit internationale onderzoeken. Seksueel geweld heeft weinig tot niets te maken met genot en des te meer met vernederen, angst aanjagen en tegenstanders uitschakelen.